

створюють словосполучення: «сонце виграє», «сопілка грає», «співають...дівчата». Трагічний конфлікт поета з людьми набуває особливої асоціативності у словосполученнях «лихі люде», «презавзятий патріот», «годований кабан». В останньому словосполученні іменник «кабан», у значенні «свійська тварина», вжитий для створення скупого, але виразного портрету новітнього українського панства. Хоча це слово є неприродним для позначення людини, однак в контексті звучить стилістично виправдано, оскільки звертає увагу читача і переконує в незвичайності описуваного суб'єкта, тобто людей, яких Шевченко засуджує, критикує і, завдяки таким порівнянням, розкриває їхню справжню сутність. Соціологічно нечітким, але художньо містким словом «люде» поет охоплює весь той загаль, ту масу народу, в яку він раніше так палко вірив, на яку так щиро і довірливо покладався, але в якій жорстоко і боляче розчарувався в період «Трьох літ». Даний аналіз є підтвердженням слів А. Потебні: «Слово утворюється із суб'єктивного сприйняття і є відбитком не самого предмета, а його відображення в душі» [8, с. 39].

Назва Україна, або ж Вкраїна, досить часто зустрічаються в мовистилі письменника. Часто автор вживає її, вкладаючи зміст історичного славного минулого, тобто того, до чого повинні прагнути. Поряд з «Україною», як нагадування про славне минуле козацької доби, вживає і назву «козацька земля». Однак цю назву письменник використовує також і з метою підкреслити різницю відмінності між Україною вільною і поневоленою: «Землі козацької краса у ляха в'яне...» [11, с. 94] та з сумом визнати, що минули ті героїчні часи і тільки пісні кобзарів та високі могили від них залишилися. Однак, Шевченко, як справжній борець і патріот, сподівається, що саме ці могили та спогади про минуле стануть добрим прикладом, який надихне сучасників на рішучі дії, що приведуть Україну до позитивних змін.

Отже, Тарас Шевченко є палким патріотом рідного краю, який до безтями закоханий у свою «славу України», але це не заважає йому реально сприймати дійсність, породжує прагнення до пошуку шляхів виходу з тієї катастрофічної всеохопної кризи, в яку, в силу історичних обставин, потрапила країна. Письменник відчуває силу слова, використовує її, щоб створити самобутні мовні образи. Ідіостиль автора пов'язаний із його душевним станом та світобаченням. Аналізуючи мовистиль того чи іншого твору, неможливо не враховувати категорію мовленнєвого образу автора. На нашу думку, невичерпність Шевченкового питання в науковому сенсі пояснюється, насамперед, тим, що саме цьому талановитому митцю вдалося створити концептуальну картину української дійсності, що була і залишається зрозумілою і близькою для багатьох поколінь українців. Шевченків концепт України дозволяє глибше зрозуміти суть поняття «рідний край» і допомагає відповісти на засадниче філософське питання: хто ми є?

1. *Виноградов В.* О языке художественной литературы / В. Виноградов. – М., 1959. – 655 с.
2. *Гак В.* Теоретическая грамматика французского языка / Владимир Гак. – М.: Добросвет, 2000. – 832 с.
3. *Дзюба І.* До віку насущний / І. Дзюба // Дивослово. – 1996. – № 3. – С. 3–9.
4. *Караулов Ю.* Русский язык и языковая личность / Ю. Караулов. – М., 1987. – 261 с.
5. *Немировська О., Немировська Т.* Українська літературна ономастика: Взаємозв'язки і паралелі поезики (Літературна ономастика української та російської мов: Взаємодія, взаємозв'язки) / О. Немировська, Т. Немировська. – К., 1992.
6. *Новиков А.* Семантика текста и ее формализация / Анатолий Новиков. – М.: Наука, 1983. – 215 с.
7. *Плющ Л.* Екзод Тараса Шевченка: Навколо «Москалевої криниці»: Дванадцять статей / Леонід Плющ. – К.: Факт, 2001. – 384 с.
8. *Потебня А.* Собрание трудов. Мысль и язык / А. Потебня. – М., 1999. – 591 с.
9. *Світличний І.* Серце для куль і для рим: Поезії. Поетичні переклади. Літературно-критичні статті / І. Світличний. – К.: Рад. Письменник, 1990. – 581 с.
10. *Тарасов Е., Соснова М.* О формах существования текста / Евгений Тарасов, Маргарита Соснова // Речевое общение: цели, мотивы, средства. – М., 1985. – С. 30–44.
11. *Шевченко Т.* Кобзар / Тарас Шевченко. – К.: Дніпро, 1985. – 640 с.

Ірина Грабовська

Шевченкіана Дмитра Донцова – вагомий внесок у теорію українського націєтворення

Аналізується низка робіт видатного українського теоретика націоналізму Дмитра Донцова в контексті дослідження життя та творчості Тараса Григоровича Шевченка. Доводиться, що шевченкіана Д. Донцова стала важливим внеском в теорію формування модерної української нації, оскільки саме ідеї та особистість геніального українського поета були одними з основних складових теорії «шляхетної української нації» Д. Донцова, «нації лицарів, а не свинопасів». Аналізуються донцовські ідеї формування аристократів духу та волі як провідників в національно-визвольних змаганнях українства.

Works of Dmytro Dontsov, the prominent Ukrainian theorist of nationalism, are analyzed in the context of research of Taras Shevchenko's life and creation. Author asserts, that D. Dontsov's Shevchenkiana became an important contribution in the theory of formation of modern Ukrainian nation, as exactly ideas and personality of the genius Ukrainian poet were one of basic components of theory of «noble Ukrainian nation», «nation of knights, but not swineherds». Dontsov's ideas of forming of spirit aristocrats as guides in the national liberation contests of Ukrainians are analyzed.

Дослідження життя та творчості однієї видатної людини іншим визначним мислителем завжди цікаво і неординарно, особливо, коли мова йде про особистостей такої величини, як Тарас Шевченко та Дмитро Донцов.

При вивченні питань формування національної ідентичності українців оминати шевченкіану Д. Донцова – одного з найвідоміших українських націоналістів – неможливо. В творчому доробку цього мислителя багато уваги та місця присвячено виробленню концепції

шляхетної української нації, аристократичного типу особистості українця як основного націєтворця. Взірцем, найвищим мірилом в цій справі для Д. Донцова був Тарас Шевченко.

Як відомо, буття української нації як модерної розпочинається саме з великого Тараса. Один із найвідоміших теоретиків націєтворення – Ентоні Сміт стверджував, що існування нації без національного консолідуючого міфу неможливе [1]. І таке буття українській нації надав Тарас Шевченко, витворивши живий національний міф України як цілком неповторної унікальної реальності.

Окрім того, не варто забувати, що саме «з Шевченка заговорили цілі соціальні материки, ледь намічені на елітарних культурологічних картах, велетенські, доти не знані масиви людського горя, вперше залунав на повну силу той трагічний супровід світової історії, що його так довго не чула чи не хотіла чути культура, усамітнена на своїх “чарівних горах”. По суті, саме з Шевченка (зрозуміло, у світоглядному, а не вузько історико-генетичному плані) розпочинається довгий і драматичний процес планетарної демократизації світової літератури... Очевидне її бажання віддати весь неосяжний діапазон людського болю, віднайти абсолютну солідарність з упослідженою і покривдженою людиною світу... “Кобзар” – один із перших взірців такого по-справжньому олюдненого мистецтва» [6, с. 14].

Очевидно, що мислитель такого рівня, як Д. Донцов не міг оминати постаті Тараса Григоровича, роздумуючи над шляхами творення української нації. Однією з найцікавіших робіт Донцова, в якій викладено ідею формування шляхетної української нації та її проводу, є праця «Незримі скрижалі кобзаря (Містика лицарства запорозького)».

Д. Донцов задається питанням про те, на чому базується філософія національного генія Тараса Шевченка. Насамперед, він різко заперечує належність Тараса Григоровича до мужицької верстви. Д. Донцов пише: «Філософія життя у Шевченка ...що ж це була за філософія у нього, як його силкуються представити “народники”, – як “геніального мужика з мужицькими інтересами в основі всієї його поезії”, себто світогляду? ...таким він не був... Не плугом, а мечем слова хотів він орати не поле, а людське серце, розпанахати його й наповнити “живою козацькою, не “мужицькою” кров’ю» [3, с. 33]. Шевченко, стверджує Донцов, мав «віру у всесилу “дихання Божого” і невмирущого генія своєї нації...» [3, с. 34].

Тарас Шевченко у Д. Донцова – це філософ, який постійно знаходиться у роздумах про долю української нації. Бурхливі зміни в історії України викликають то захоплення, то розчарування та гіркий жаль поета. «Коли на самоті поет виворожував у своїй “хаті”, в своїй душі видиво своєї буйної, знадливої і прекрасної України, її природи, історії, блискучого минулого й понурого сучасного, – перед його уявою ставали блискучі, мінливі образи... Візьмімо це все разом, що це є, як не могутній, повний шалу і врочистої або

трагічної краси і посвяти селян, порив життя, бурхливий розлив життєвих сил, закладених в природі України, і в героїці лицарській, і в дівочім співі кохання?...» [3, с. 34–35].

Та захмарюють це захоплення життєвою силою своєї нації гіркі роздуми про лиху долю, що чатує на Україну «мов лютий звір». «Чому ця Доля, мов зрадливі хвилі морські, бавиться людиною і нацією, жене їх – мов човен той “без весельця, куди вітер віє... Погравалися морські хвилі, – та й скипок не стало”. Ця драма ввижається йому всюди» [3, с. 45]. Проте, стверджує Донцов, історичний оптимізм ніколи не покидав українського генія. Він пророкує світле майбутнє своїй нації. Не інакше як пророком називає автор Тараса Шевченка. «...і не тільки в приватнім життю людей, а й в життю національним – коли оглядає чи годину занепаду чи злету націй. І тут не спиняється його душевне око на данім моменті, завше “щось пророче йому вже зазирає в очі”. І тоді блискавкою майне перед його духовним зором – прийдешнє, ще незримо, але яким вже вагітне є нинішнє. Думаючи про трагічні години нашої історії, міркував: “все йде, все минає...” ...яка незрима сила робить те, що... з нею одне цвіте, а без неї в’яне друге? Це були його “думи прокляті”, що гнали сон з його очей, особливо коли думав про свою Україну...» [3, с. 37].

Пророчий дар національного генія Д. Донцов вбачав у Шевченковій здатності бачити в цілісності увесь історичний шлях нації, від її минулого до прийдешнього та майбутнього: «...коли впаде на націю кара за гріхи попередніх поколінь, чи за власні даного покоління, особливо за гріхи проводу, чи коли сонце почне палити “осквернену землю” України, посилаючи її на заслужений шлях терпінь і мук, поет в кожному шляху одиниці чи нації бачив не лише доступний обмеженому людському розумові відтинок, а весь цілий в усіх його закрутах шлях» [3, с. 41].

Значення Шевченкового пророцтва майбутнього національного пробудження України Д. Донцов розцінює як неодмінну істину. Автор «Незримих скрижалей...» пише: «Він, який знав Сквороду, мабуть знав і його пророцтво: “мудрствують, що Україна спить... Нехай спить, сном кріпким, богатирським, та всякий сон є пробудний, і хто спить, той не мертвечина і не тупище здохле... А коли проспиться і прокинеться, коли доста намріється, тоді очутиться і забодрствує”. Шевченко відчував, що сон цей кінчиться, що все тіло нації немов у пропасниці здригається, що вся природа України, всі поховані в козацьких могилах щось кричать, когось кличуть, кличуть того духа, що відлетів геть в час довгої великої руїни, хочуть встати. Призивають вернутися відлетіле козацтво. “Очерети у Дніпра питають – де то наші діти ділись” – чому не вертаються козаки? “Чайка скиглить мов за дітьми плаче”... “Пороги щось страшно співають” – козаків виглядають... Вся природа України, її замки, могили, церкви – все, що будувало лицарство козацьке, кличе до себе тих, що формували Україну, а душі тих

будівничих витають, шукаючи на світ цей Божий знову вийти, докінчити недокінчене діло, грозючи з-за могили катом їх “спражити на вогні”, присягаючи, що прийде час, коли – “усі ми і встанем!”» [3, с. 53].

Д. Донцов вважав, що революційний дух Тараса Шевченка пробудить українську націю на боротьбу із ворогами-поневолювачами, які хотіли навіть пам'ять стерти про великого сина України. Автор проводить паралелі із відомими йому подіями з того часу. Він пише: «І те саме робили сучасні слуги сучасного нам царату, наприклад у Винниці, де на могилах підступно замордованих українців – вони “засадити” те місце, зробили “народний парк”, щоб стерти в пам'яті нації спогади про тих, які підставляли чоло чужій тиранії. Це ж передбачав Шевченко, коли писав, що до Холодного Яру, над яким витав дух Залізняка, виглядаючи нового Гонту, – вороги зробили все, щоб до нього “й стежки малої не осталося”, “засадити нові кати, щоб до нього люди не ходили на пораду, що їм діяти з людидами лихими, новими ляхами” (тобто з москалями); щоб не ходили й не набиралися там люди гордого Духа предків, щоб почути, як треба знов “одностайно стати на ворога лукавого”» [3, с. 66].

Д. Донцов вважав, що завдяки поезії Тараса Шевченка Україна не лише заговорила зі світом на повний голос, але й у слові великого мислителя отримала справжній меч духовний для боротьби зі своїми катми. «Він хотів, щоб з його слова вирости “мечі обоюдні”, і чи не казав св. Павло, що “слово Божіє” це меч духовний? “Все йде, все минає і краю немає” – вчив він, – вічний, безнастанний колобіг життя в світі, Гераклітові – “пантареї, пантареї”. Нема безнастанної стагнації, бо стагнація – смерть. Мотором життя, рушійною його динамічною силою не є матерія, вічно мінлива в своїх виявах і формах, а незримий духовний чинник, “вічний без краю”...» [3, с. 33].

Д. Донцов поділяє думку Шевченка про те, що «...часто каралася Україна за власні гріхи даного покоління – “вольнії і невольнії”. “Тоді є чи три душі з “Великого Льоху”, чи Ярема, який “не знав, що вирости крила” йому. Їм Бог “дав талан”, – “та хтось украв” (як диявол украв у притчі про “сіяча”)... Трусливі овеці натури теж дістали “талан”, його зерно, та впало воно на марне поле” (як “на камінь” у притчі), бо його “корінь був гнилий”... тож як почали їх “гнути”... не витримали, вміли лиш “хилитися”, “мовчати” та “мовчки чухати чуби”, або давати себе випарити в московській бані”... (лірники з “Великого Льоху”). Є це нарешті спідлені перевертні, без чести, яких душа, куди зерно того “талану” впало, була полем, що “терням поросло” (“тернисте поле” в притчі), і тоді вони дали себе спокусити “шматом гнилої ковбаси”, “чинами”, “золотою оздобою” лакея (грошем чи приємностями життя – в притчі)...» [3, с. 41].

Донцов стверджував, що людина для Шевченка – первінь, який визначає долю нації. «Душа людська була для нього полем смертельного змагу двох її первнів, яких гармонію обдарована свобідною волею

людина може, але – не сміє нарушати, хоч є між ними антагонізм...» [3, с. 41].

Фактично, Д. Донцов прагне витворити феномен, який М. Шлемкевич назвав «шевченківською людиною». «Вона народилася з пориву створити свій власний новий світ із власних джерел і власних сил. На прапорах тієї нової української людини виписане... гасло: – Боріться – поборіте! Сучасна українська людина це шевченківська людина. Вона перейняла репрезентацію сучасного українства. ... вона, та нова людина чекала апостолів правди й науки не для поринення в забуття, але для перетворення світу й життя на основі нового, праведного закону...» [7, с. 21].

Ідея нації, очолюваної аристократами духу і чину, Д. Донцовим увесь час підтверджується на прикладах із творчості Тараса Шевченка. «Не раз карається одне покоління за гріхи попередніх поколінь, і збайдужіла нація – за гріхи невдалого проводу, коли ті, що мали б її вести, – “не в батька діти”» [3, с. 40].

Д. Донцов стверджує: «Геніальність Кобзаря була в тім, що він охопив проблему проводу в універсальних розмірах, бо дегенерація “прогресивного” чи там “демократичного” провідництва має місце не лише на Україні, але в цілім західнім світі...» [3, с. 140]. І далі Д. Донцов зазначає, що «...геніальність Шевченка була в тім, що він бачив наперед дегенерацію “поступової” орди і хотів повести Україну не “за віком” матеріалізму і схудоблення, а проти цього віку. Що рятунок бачив лише в воскресінні лицарства на Україні, нової провідної верстви, овіяної суворим духом старого Києва, містикою нашого вічного міста...» [3, с. 41]. Як бачимо, ідеї Донцова щодо витворення шляхетної української нації і сьогодні не втратили своєї актуальності.

Звичайно, провідниками нації Д. Донцов вважав вольових, сильних, аристократичних духом чоловіків. Вони мають відповідати найвищому критерію, яким, як вже зазначалось вище, для Донцова був Шевченко. Проте, нація не може бути повноцінною, коли і жіноча її частина не відповідає певним вимогам. Прикладом такої жінки для поколінь шляхетної української молоді мають стати образи жінок героїчних, козачок, змальованих Тарасом Шевченком. Але і в реальності Донцов віднаходить особистість, яка найбільше відповідає його уявленням про те, якою має бути справжня шляхетна українська жінка. І ця особа – талановита поетка, громадська діячка, справді непересічна жінка – Олена Теліга, якій автор присвятив спеціальну роботу «Поетка вогнених меж. Олена Теліга» [2]. У цій праці, як і в деяких інших, Д. Донцов проводить паралелі між героїчними образами шевченківських козачок і постаттю Олени Теліги. Він із величезною прихильністю та захопленням пише про вроджений аристократизм поетки, її життєву позицію, свободолюбство. Д. Донцов стверджує, що ця жінка була «повною протилежністю жінок-рабинь, – жінка-пані. ...постаттю того ж панства, яке щойно народжується в вогні війни і революцій на наших

степях, тип жінки нової провідної верстви. ...Жінка тієї верстви, про яку щойно згадував, викута з тої ж бронзи, з якої кувалися жіночі постаті литовсько-руського Ренесансу або жінки козацької старшини» [2, с. 91–92].

Через образ Олени Теліги відбувається символізація національного ідеалу жіночості. Головне завдання української жінки, за Д. Донцовим, – народити сина для служіння Україні і виховати його патріотом. На цей же мотив він звертає особливу увагу при аналізі творчості Тараса Шевченка. Але виховати справжнього лицаря і патріота Вітчизни здатна лише високодуховна, шляхетна жінка, відповідальна і свідомо своєї місії перед власним народом. Тому і завдання, яке ставить мислитель перед українцями, – виховати не лише шляхетного чоловіка-лицаря, але й героїчну жінку йому до пари.

«Коли зберемо всі прикмети такої жінки, то зразу нам стане ясным, який тип вона репрезентує, – пише Д. Донцов. – Це тип, історичний тип жінки провідної верстви України. Гордість, велика громадська відвага, панування над собою, над своїми пристрастями. Повний брак крутарства і перечулености – основних прикмет плебейського Духа. Терпеливість в зношенню терпінь, мужнє сприймання ударів долі, не падаючи, не заломлюючись під ними, не розпливаючись у квиліннях безплідного жалю. Погорда до ворога, до всього нікчемного, миршавого, простацького. Безмежна віра в божественну силу, в Провидіння, в призначення, покора велінням вищої сили, ніжність, сполучена з суворістю, безгранична смілість в реагуванні на зло. Великий динамізм, внутрішній вогонь, не ідилічна, а трагічна концепція життя, властива великим душам, – що це є, як не сума прикмет жінки нашої колишньої аристократії, або – за терміном Шевченка – козацького панства? Ця жінка – це не є перечулена Квітчина Маруся, ні переестетизована інтелігентка – еманципантка Ольги Кобилянської. Свій вимріяний тип знаходить Теліга, як вже згадав, в Аглаї Хвильового – людини, яка комунізму протиставляє ідею націоналізму, далі в Олені Пчілці, в Лесі Українці. Є це той самий тип наддніпрянського панства козацького, який стрічаємо в літературі – в жінці Шевченкового “Микити Гайдая”» [2, с. 90].

Д. Донцов різко заперечує уявлення, яке він приписує насамперед народникам, про те, що Україна у Т. Шевченка асоціюється із нещасною зневаженою жінкою, з «катеринами» та наймичками. Він стверджує, що Шевченківська Україна не асоціюється напряму з жодним жіночим образом, вона у Шевченка зовсім не жінка. І це дуже цікава думка мислителя, яка заслуговує на окрему розвідку.

Характеризуючи Олену Телігу, Д. Донцов стверджує: «Нічого з плебейського не було в ній, нічого з скигління поезії початків ХХ віку з їх занепадницьким сентименталізмом» [2, с. 7]. На особливу підтримку літератора заслуговує бажання О. Теліги «перевиховати-переробити» українців, «щоби, кажучи її словами,

мільйони льокав, або, за виразом Шевченка, мільйони свинопасів, мільйони зведених переможцем до стану гельотів, – обернути в націю. Звала, кликала людей великих пристрастей і великих почувань – змагатися за триумф вічних правд і цінностей» [2, с. 92]. На прагнення виховати українця-аристократа, яке, безумовно, посилилось у Олені Теліги під впливом Д. Донцова, вказують і сучасні дослідники творчості поетки. Так Г. Ільєва зазначає: «Вже в новому амплуа як політична діячка, вона пропагує ідеологічний культ сильної особистості, позбавленої комплексів малоросійства, культ лицаря-патріота. Проблемі виховання нового типу українця присвячена більшість її публіцистики» [5, с. 74].

До героїчного аристократичного українського типу зараховує Д. Донцов і Лесю Українку, наділяючи її найвизначнішою для нього рисою – бути пророком. Саме цю рису він виділяє як найгеніальнішу при характеристиці Тараса Шевченка. У праці «Поетка українського Рісорджіменто (Леся Українка)» мислитель пише: «...кидалася вона, волаючи рятунку там, де її окруженне спокійно віддавалося щоденній праці. Там, де вони бачили лиш золотее жито і синє небо, – привиджувалися їй смерть і трупи, а повільні степові річки спливали кров'ю. Перед нею вставали гнітючі примари “страшної і невсипущої війни”, “страшної і неблаганної” борні. Збіжа урожайного краю йшли з димом в її очах, безжурне покоління ступало, угинаючись під важким хрестом, на Голгофу... Або ще гірше, навколішках перед триумфуючим наїздником бачила вона його, з терновим вінцем на зігнутім чолі і зі сльозами каяття на помутнілих очах» [4]. І далі: «Кров, кров і кров! – ось що бачила в своїй надлюдській імагінації на рідних степах українська Сивілла. Ось що відбирало її поглядів лагідність, її мові ніжність, чутливість і м'якість її віршам!» [4].

Геніальний дар провидіння, на думку Д. Донцова, робить Лесю Українку, її творчість унікальною за значимістю для України, як і творчість великого Кобзаря. Як і Шевченко, Леся Українка змогла випередити свій час, спрогнозувавши майбутнє для своєї Вітчизни. «Її обнята тривогою душа чулася чужою в ідейній бідермаєрівщині тих часів. Образи, що пересувалися в її уяві, різнилися від тих, що їх – у півсні – снували її сучасники поети, як дантівське пекло від касарняно-солодакових соціалістичних утопій. Не спокійний краєвид, але криваву візію бачила вона за заслоною, що крила від нас непевну будуччину. В непогамованім пориві, що захлиснувався в нестримливім потоці власних слів, картаючою мовою старозавітних пророків відслонила вона перед спокійною і спрагненою спокою громадою цю будуччину, яку вона в своїй надлюдській імагінації бачила як живу» [4].

Д. Донцов високо цінував здатність до жертвності заради ідеї визволення української нації. «З жахом, а може й з екстазом віруючого побачила вона хутко, що шлях до визволення зрошений не перлистою росю сліз, але кров'ю, – пише Д. Донцов про Лесю

Українку. – Кров освячує всяку ідею, настільки гарну, щоби за неї накладали життям...» [4].

Таким чином, в націєтворчій концепції Д. Донцова Тарас Григорович Шевченко є символом, прикладом та мірилом сили націєтворчих змагань українців. В основі націєтворення лежать насамперед духовні зусилля певного антропологічного типу, який можна означити як «шевченківську людину» (за М. Шлемкевичем). В основі теоретичних побудов націєтворення лежить концепція шляхетної української нації, опертої на аристократів-лицарів, а не мужицьку верству. Д. Донцов, услід за Тарасом Шевченком, вірить у визволення України і її величне майбутнє.

1. *Гравовська І.* Національні міфи в контексті сучасних українських реалій (філософсько-світоглядний аналіз): [монографія] / Ірина Гравовська. – Ніжин: Вид-во НДУ ім. М. Гоголя, ДС Міланік, 2007. – 141 с.
2. *Донцов Д.* Поетка вогнених меж. Олена Теліга / Дмитро Донцов. – Торонто, Канада: Вид. коштом Олекси Тяжкого, 1953. – 96 с.
3. *Донцов Д.* Незримі скрижалі кобзаря (Містика лицарства запорозького) / Дмитро Донцов. – Канада, Торонто, 1961. – 231 с.
4. *Донцов Д.* Поетка українського Рісорджіменто (Леся Українка) / Дмитро Донцов // [Ел. ресурс]. – Режим доступу: http://www.rulit.net/programRead.php?program_id=240057&page=13.
5. *Льєва Г.* Таємниці кохання: До проблеми любовної поезії української еміграції / Галина Льєва. – Коломия: ВПК «Вік», 1996. – 112 с.
6. *Скуратівський В.* Історія і культура / Вадим Скуратівський. – К.: Українсько-американське бюро захисту прав людини, 1996. – 298 с.
7. *Шлемкевич М.* Загублена українська людина / Микола Шлемкевич. – К.: МП «Фенікс», 1992. – 168 с.

Олена Дзуличанська

Рецепція образу Тараса Шевченка в художньо-біографічній романістиці В. Яворівського

У статті аналізуються особливості художнього осмислення образу Тараса Шевченка в романах В. Яворівського. Увага акцентується на власне авторському баченні життєвого шляху Кобзаря та його ролі в історії вітчизняної і світової культури. Занурення в екзистенційні виміри душі, внутрішній стан зумовлює перевагу мотивів любові, самотності, кари, покаяння. А також дає можливість читачеві поглянути на класичний образ Кобзаря з боку його особистого життя.

Characteristics of artistic reflection of Taras Shevchenko image in the novels by V. Yavorivskiy is analyzed in the article. Author's own vision of poet life and his role in the history of national and world culture is emphasized. Dipping into the existential dimension of the soul, inwardness leads to preference of motives of love, loneliness, punishment, repentance and also, allows the reader to look at the classic image of the poet through his personal life.

Українська література кінця ХХ ст. виявила стійкий інтерес до життя й діяльності особистостей, які відіграли значну роль у розвитку української історії та культури. У зв'язку з цим значного поширення набула документально-біографічна проза, що «об'єднує в собі різні за жанром і ступенем художності твори, від наукових і науково-популярних біографій, що не містять у собі елементів художності до високохудожніх біографічних романів і повістей» [2, с. 3]. Поряд із цим важливо правильно розмежовувати історичні й документально-біографічні прозові жанри, диференціацію яких слід «визначати за домінантою, аналізувати, що ж превалює в ньому (творі. – О. Д.), – художній домисел і вимисел, що спирається на справжні факти історії (тоді це документально-біографічний твір), чи вимисел і домисел не мають опори на факти реальності, але відповідають духові зображеної епохи (тоді це буде твір історичний)» [1, с. 47].

Біографія, зокрема художня, є відтворенням концепції людини певної доби. Тому, розглядаючи художньо-біографічний твір, важливою видається увага не лише до життєвого шляху головного героя, а й особливостей епохи прототипу й автора, адже «жанр літературної біографії у кожній добі інший, кожного разу його треба впізнавати знову» [5, с. 300].

Попри те, що біографічний роман є максимальним наближенням до достеменного відтворення життя певної особи, вагомою в ньому залишається роль художньої уяви автора. А отже, актуальною й до

кінця не вирішеною постає проблема співвідношення уявного й реального у творах цього жанру.

У 70–90-х роках ХХ століття відбувається поступова зміна статусу автора біографічного твору: від позиції всезнаючого наратора, єдиного носія істини, до сучасника, який інтерпретує життя відомої особи крізь призму нових, раніше не досліджених граней її таланту, створюючи альтернативну біографію особи. У цей період виникає нова типологічна модель біографічного роману, який є одним із домінуючих в означеній родо-жанровій площині: якщо в першій половині ХХ століття основну увагу творів означеного жанру було зосереджено на проблемі місця митця в суспільстві, то в останні десятиліття минулого століття актуальним стає питання ролі реальної історичної постаті в контексті його доби та сучасності.

У 1981 році побачив світ художньо-біографічний роман В. Яворівського «Автопортрет з уяви», присвячений долі видатної української художниці Катерини Білокур.

Ідею цілющої, всепереможної сили любові, яка робить людину духовно вищою, кращою, добрішою, втілено в лірично омріяній, у дещо навіть химерній любові Катерини до Тараса Шевченка, який був натхненником її творчості, ідеалом чоловіка. Так, початок мистецького шляху героїні ніби ознаменував зародження цього почуття до Кобзаря, який уперше привидився їй восени 1917 року на тлі тривожних соціальних зрушень під час пожежі панського будинку.

Трохи згодом, коли вона вперше взяла пензля до рук, перед нею постав саме образ Тараса Шевченка, який,